

Predčitačke i predpisačke vještine djece predškolske dobi

Lozančić, Roberta

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:300872>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-05**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

ROBERTA LOZANČIĆ

ZAVRŠNI RAD

**PREDČITAČKE I PREDPISAČKE VJEŠTINE
DJECE PREDŠKOLSKE DOBI**

Petrinja, rujan 2019.

**SVUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Petrinja**

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Roberta Lozančić

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: Predčitačke i predpisačke vještine
djece predškolske dobi**

PREDMET: Hrvatski jezik

MENTOR: doc. dr. sc. Vendi Franc

SUMENTOR: Božica Vuić, predavač

Petrinja, rujan 2019.

SADRŽAJ

Sažetak.....	1
Summary.....	2
1.UVOD.....	3
2. GOVORNI RAZVOJ DJECE U RANOM I PREDŠKOLSKOM RAZDOBLJU ..	5
3. PREDČITAČKE VJEŠTINE	8
3.1. Faze u razvoju predčitačkih vještina	8
3.2. Govorno-jezične igre za poticanje vještine predčitanja	10
3.3. Fonemska svjesnost.....	11
4. PREDPISAČKE VJEŠTINE.....	13
4.1. Faze razvoja predpisačkih vještina.....	14
4.2. Grafomotoričke vještine.....	15
4.3. Hvat olovke	18
4.4. Ples pisanja.....	18
5. VAŽNOST OKRUŽENJA ZA RAZVOJ PREDČITAČKIH I PREDPISAČKIH VJEŠTINA	20
5.1. Uloga roditelja.....	20
5.2. Poticajno čitanje	21
5.3. Uloga odgojitelja.....	24
5.3.1. Odgojitelj kao govorni uzor	24
5.3.2. Centar početnog čitanja i pisanja	25
6. ISTRAŽIVANJE.....	27
6.1. Cilj istraživanja	27
6.2. Metodologija istraživanja.....	27
6.2.1. Uzorak	27
6.2.2. Instrumenti istraživanja	27
6.2.3. Tijek istraživanja.....	27
6.3. Metodički artefakti i aktivnosti za poticanje predčitačkih i predpisačkih vještina djece – rezultati istraživanja	28
6.4. Rasprava.....	36
7. ZAKLJUČAK	38
LITERATURA.....	39
PRILOZI.....	43

Izjava o samostalnoj izradi rada.....	45
---------------------------------------	----

Predčitačke i predpisačke vještine djece predškolske dobi

SAŽETAK

Čitanje i pisanje vještine su koje treba učiti. Poznavanje ovih vještina omogućuje pojedincu daljnje obrazovanje i stjecanje različitih znanja i sposobnosti. Proces učenja ovih vještina počinje vrlo rano, odnosno mnogo prije djetetova formalnog obrazovanja. Da bi se ovladalo vještinama čitanja i pisanja, potrebno je prethodno savladati mnoge predčitačke i predpisačke vještine. Njihovim poticanjem potrebno je započeti veoma rano jer djeca u najranijoj dobi imaju veliku sposobnost učenja. Predpisačke i predčitačke vještine djeca usvajaju i savladavaju kroz igru, a u cilju njihova razvoja osobito je važna poticajna okolina. Obitelj i odgojitelji u ustanovama ranog i predškolskog odgoja koji s djecom provode najviše vremena, najvažniji su i najodgovorniji za stvaranje poticajnoga okruženja i poticanje djeteta na predčitačke i predpisačke vještine, kao i za razvoj motivacije za čitanjem. Oni su djetetu i govorni modeli. Navedene vještine roditelji kod djeteta trebaju poticati kroz svakodnevne aktivnosti, a osobito putem poticajnog dijaloškog čitanja. Zadatak odgojitelja je da djecu s glasovima i slovima upoznaju kroz različite aktivnosti primjerene njihovoj dobi i interesima. Tek kada su predčitačke i predpisačke vještine kod djeteta usvojene, dijete može započeti s primjenom abecednog načela u učenju čitanja. Ono se odnosi na aktivnosti šifriranja i dešifriranja, ali kada ih dijete savlada, ne znači da je naučilo čitati i pisati. Tek kada dijete razumije smisao onoga što čita i piše, može se reći da je savladalo čitanje i pisanje. No, i nakon usvojenih jezičnih vještina čitanja i pisanja, one se i dalje usavršavaju, kao što se usavršava i bogati djetetov rječnik. Istraživanjem se dobio uvid u metodičke artefakte koje koristi privatni vrtić redovnog programa kao i u aktivnosti koje se pomoću njih provode s djecom. Njime se također ukazalo i na važnost učenja putem igre i angažiranosti odgojitelja pri primjeni raspoloživih materijala i opreme u radu s djecom.

KLJUČNE RIJEČI

Predčitačke i predpisačke vještine, poticajno okruženje, igra, primjena abecednog načela

Pre-reading and pre-writing skills in children of pre-school age

SUMMARY

Reading and writing are skills that need to be learned. Acquiring these skills prepares an individual for further education and gaining various further knowledge and skills. The process of learning these skills starts very early, much earlier than the start of a child's formal education. In order to master the skills of reading and writing, previous to that it is necessary to attain many other pre-reading and pre-writing skills. It is important to start encouraging these skills very early because children possess a great ability to learn at a very young age. Children acquire pre-writing and pre-reading skills through play and what is specially important to develop these is a stimulating environment. Family and caregivers at the institutions of early and pre-school education, with whom children spend most of their time, are the most important and the most responsible to create a stimulating environment and to encourage a child to acquire pre-reading and pre-writing skills, as well as to develop the motivation to read. They are also a child's speaking role models. Parents should encourage these skills in a child through everyday activities, especially through stimulating dialogic reading. The caregivers' task is to introduce sounds and letters to a child through various activities suitable to the child's age and interests. Only when the child has acquired pre-reading and pre-writing skills, can he or she start applying the alphabetic principle in learning to read. It regards the activities of ciphering and deciphering, but once the child has acquired these, it still does not mean that they have learned to read and write. Only when the child has understood the sense of what they have read or written, can it be said that they have learned to read and write. However, after reading and writing skills have been attained, they still need to get perfected, as the child's vocabulary gets improved and enriched. The research gave an insight into methodical tools a regular program private kindergarten uses, as well as activities in which they are used in working with children. They were useful to point out the importance of learning through play and the engagement of caregivers in applying all the available materials and equipment in working with children.

KEY WORDS

Pre-reading and pre-writing skills, stimulating environment, play, application of alphabetic principle

1.UVOD

Suvremene spoznaje o čitanju i pisanju rezultat su velikog broja istraživanja na tom području, a koje ukazuju na složenost ovih procesa. Čitanje i pisanje su vještine koje se uče pa da bi ih djeca uspješno savladala, potrebno je usvojiti čitav niz predčitačkih i predpisačkih vještina. Ove vještine kod djeteta treba poticati od najranije životne dobi, a važno je da ih djeca usvoje kroz igru, bez prisile i uz pomoć svojih roditelja i odgojitelja. Današnjoj djeci dostupni su mnogi izvori informacija, a djeca su po prirodi znatiželjna i brzo uče, tako da im je potrebno samo bogato i poticajno okruženje, dobri govorni uzori, ali i podrška u savladavanju ovih vještina. Većina današnjih dječjih vrtića podučava djecu svim vještinama rane pismenosti neovisno o metodama i programu koji se u njima provode, a roditelji su sve svjesniji svoje uloge u govorno-jezičnom razvoju svoga djeteta. Istraživanja ukazuju na to da većina djece pred polazak u školu dobro savlada sve vještine rane pismenosti koje su potrebne za formalno učenje čitanja i pisanja u školi. Zato se u današnje doba često postavlja pitanje trebaju li djeca prije polaska u školu naučiti čitati i pisati. Većina stručnjaka iz tog područja mišljenja su da to ovisi o djetetovim sposobnostima i interesu jer sva djeca ne uče i ne savladavaju ove vještine jednako brzo. Stoga je najbolje da se dijete priprema za učenje čitanja i pisanja tijekom cijelog predškolskog razdoblja različitim aktivnostima i poticajima, ali nije nužno da nauči čitati i pisati.

Svrha ovog rada je prikazati i analizirati predčitačke i predpisačke vještine djece predškolske dobi. Cilj je istraživanjem u ustanovi ranog i predškolskog odgoja upoznati metodičke artefakte i aktivnosti koje odgojitelji koriste za razvoj predčitačkih i predpisačkih vještina djece.

Najvažniji preduvjet za razvoj čitanja i pisanja je govorno-jezični razvoj djece. Zato je u drugom poglavlju rada opisan razvoj govora kod djece u ranom i predškolskom razdoblju kao i faze njegovog razvoja.

Predčitačke i predpisačke vještine djece koje su tema ovoga rada, opisane su u trećem i četvrtom poglavlju. U istom su opisane i grafomotoričke vještine te Ples pisanja kao metoda koja se temelji na pokretu uz glazbu, a omogućuje vježbanje fine i grube motorike koja je djeci potrebna za pisanje.

Peto poglavlje rada govori o ulozi roditelja i odgojitelja u poticanju rane pismenosti kod djece.

Istraživanjem provedenom u šestom poglavlju rada utvrdilo se kojim se metodičkim artefaktima, aktivnostima i metodama za poticanje predčitanja i predpisanja, koriste odgojitelji dječjeg vrtića u praksi. Istraživanjem se došlo do određenih zaključaka i spoznaje koliko se praksa poklapa s onim što se preporučuje u teoriji.

2. GOVORNI RAZVOJ DJECE U RANOM I PREDŠKOLSKOM RAZDOBLJU

Iako je govor jezična djelatnost koja se ne mora učiti i spontano ga usvoje svi (uz preduvjet urednog mentalnog razvoja i neoštećenih govornih organa), kvalitetan razvoj govora izuzetno je važan za razvoj onih vještina i sposobnosti koje treba naučiti, a to su čitanje i pisanje. Uredan govorno-jezični razvoj jedan je od preduvjeta za nesmetan razvoj predvještina čitanja i pisanja kod djeteta, a koje su preduvjet za razvoj čitanja i pisanja. Zato je za djetetov razvoj govora važna poticajna okolina i dobar govorni uzor budući da djeca uče po modelu. Dijete od najranijeg djetinjstva treba slušati, govoriti mu, odgovarati na njegova pitanja i poticati ga na samostalan govor. Velički i Katarinčić (2011), prema Starc, Čudina-Obradović, Pleša, Profaca i Letica (2004), navode da govorni razvoj možemo pratiti preko dva osnovna razdoblja:

1. predverbalno – od rođenja do prve smislene riječi, a po nekima do prve rečenice
2. verbalno – od prve smislene riječi/rečenice do automatizacije govora, od desete godine na dalje.

1. PREDVERBALNO RAZDOBLJE

U predverbalnom razdoblju razlikujemo nekoliko faza razvoja govora (Velički i Katarinčić, 2011, prema Posokhova 1999):

1. faza fiziološkog krika i refleksnog glasanja (faza kričanja) – traje od rođenja do 2. mjeseca starosti djeteta

Ovu fazu karakterizira plač i drugi fiziološki zvukovi. Radi se o spontanom glasanju djeteta koje odražava njegovo fiziološko i emotivno stanje. Na početku drugog mjeseca javlja se i specifična reakcija djeteta na ljudski govor u obliku slušne koncentracije. Između 6. i 8. tjedna kod djeteta se pojavljuje i prvi socijalni osmijeh u kontaktu s odraslima. Budući da je emotivna komunikacija važna za djetetov zdrav govorni razvoj, u ovoj fazi treba reagirati na dječje glasanje i plač.

2. faza gukanja – traje od 2. do 5. mjeseca starosti djeteta

Gukanje je povezano s osjećajem ugone, a nalazimo ga kod sve djece bez obzira na rasu ili kulturu kojoj pripadaju, jednako kao i kod djece oštećena sluha. U gukanju djeca oponašaju intonaciju odraslih. Pod utjecajem govora okoline gukanje se mijenja i pojavljuju se prvi elementi komunikacije, a gukanje postaje složenije. Dijete majci na različite načine upućuje poruke pa je važno reagirati na sve njegove govorne pokušaje kao i na plač. U ovoj fazi dojenče uspostavlja slušnu kontrolu nad glasovima koje spontano proizvodi, pojavljuju se počeci oponašanja i aktivan smijeh. Glasovi gukanja javljaju se tijekom izdaha na usta pa se radi o početku govornog disanja kod djeteta. Govorno disanje različito je od normalnog fiziološkog disanja jer se ostvaruje udahom na nos i produljenim izdahom na usta.

3. pojava glasovne igre i brbljanja – traje od 4 odnosno 5 pa sve do 7,5 mjeseci starosti djeteta

U ovoj fazi dijete izgovara sve više suglasnika. Javlja se početno slogovno glasanje produljenih slogova (maaa, taaa, baaa) koje kasnije prelazi u slogovno brbljanje.

4. slogovno brbljanje – traje od 5 odnosno 7,5 sve do 12,5 mjeseci starosti djeteta

U ovoj fazi slogovno brbljanje je aktivno, a dječje brbljanje slično glasovima govora okoline. Faza slogovanja počinje s otprilike 6 mjeseci starosti djeteta. Proizvodnja glasova više je voljna, dolazi do oponašanja glasova iz okoline i sve je veća komunikacijska usmjerenost prema okolini. Nakon 8. – 9. mjeseca života, dijete počinje spajati različite slogove i izgovara ih sa značenjem, a razvija se i razumijevanje govora.

2. VERBALNO RAZDOBLJE

Ovo razdoblje razvoja započinje govorom. Prva riječ pojavljuje se između 10. i 15. mjeseca starosti djeteta (Velički, Katarinčić, 2011). Dijete koristi holofraze (takozvana riječ-rečenica) jer izgovara riječi koje imaju i funkciju rečenice. Odaziva se na vlastito ime. Dijete bi do dvije godine starosti trebalo imati rječnik od pedesetak riječi (Velički, Katarinčić, 2011). Dvogodišnjaci se koriste „telegrafskim govorom“ jer upotrebljavaju rečenice od dvije riječi i to one koje su ključne za poruku. Od pojave prve rečenice, govor djece naglo napreduje jer počinje i svladavanje gramatike (Starč i sur., 2004). Prema Velički, Katarinčić (2011) u trećoj godini dijete upotrebljava sve vrste riječi, rečenica mu se sastoji od tri ili više riječi, a primjenjuje i osnovna gramatička pravila. Od četvrte godine dijete pokazuje sklonost nonsensnim i smiješnim pričama i stvara neologizme. U dobi od pet i šest godina, dijete govori gramatički i artikulacijski ispravno. U šestoj i sedmoj godini dijete koristi sve riječi, usvojilo je većinu gramatičkih pravila no još uvijek griješi pri uporabi padeža i brojeva (Starč i sur., 2004).

Prema Velički i Katarinčić (2011) na razvoj dječjeg govora utječe više čimbenika, a neki od njih su: osobnost djeteta, okolina u kojoj odrasta, zdravstveno stanje djeteta i drugo. Stoga je za razvoj dječjeg govora osobito važno poticajno okruženje kao i govorni uzori.

3. PREDČITAČKE VJEŠTINE

Predčitačke vještine predstavljaju osjetljivost za smisao i karakteristike pisanog jezika (Čudina-Obradović, 2002b). Ako ih dijete usvoji, polaskom u školu bit će spremno za učenje čitanja. Ove vještine pomoći će djetetu da postigne „glatko čitanje s razumijevanjem“. One se kod djeteta razvijaju već od njegova rođenja kada započinje razvoj govora iako su zapravo prve tri godine djetetova života najvažnije za razvoj predčitačkih vještina jer se tada dijete nalazi u najintenzivnijem razdoblju svoga razvoja. Ove predvještine usvajaju se i savladavaju kroz igru. Dijete se kroz svakodnevne aktivnosti potiče da pokaže interes za slova, a aktivnosti koje se s njim provode trebaju biti potaknute dječjom znatiželjom i odvijati se u ozračju topline. Već rođenjem dijete sluša majčin glas, riječi i intonaciju, a kasnije s roditeljima uči svakodnevno kroz razgovor: u šetnji, u kupovini, prilikom obavljanja kućanskih poslova, pričanjem priča i čitanjem slikovnica. Predčitačke vještine kod djece u najranijem djetinjstvu potiču roditelji.

Njih će dijete steći „prirodno“, u svakodnevnom životu, ako se roditelj njime „bavi“: ako s njim razgovara, čita mu, upozorava na cilj i važnost čitanja i pisanja, širi njegov rječnik i znanje o svijetu oko njega i daje mu dovoljno prilika da i samo aktivno isprobava vještine pričanja, prepričavanja, rukovanja knjigama, olovkama i drugim pisaćim priborom. (Čudina-Obradović, 2002a, str.7).

3.1. Faze u razvoju predčitačkih vještina

„Predčitačke vještine su svjesnost djeteta o pisanom jeziku, i to o njegova tri aspekta: o funkciji pisanoga jezika, o tehničkim karakteristikama pisma, te o procesima i tehnici čitanja.“ (Čudina-Obradović, 2002b, str. 21). Svijest o pisanom jeziku razvija se u ranom djetinjstvu u nekoliko razvojnih faza:

1. Funkcija i svrha pisanog jezika

Ova se predčitačka vještina javlja između druge i treće godine starosti djeteta kad dijete prepoznaje da netko iz njegove okoline čita ili piše i svjesno je da iz čitanja proizlazi poruka. Razvoj ove vještine kod djeteta ovisi o djetetovom neposrednom okruženju, odnosno izloženosti djeteta pisanim materijalima.

2. Pojmovi o tehničkim i dogovornim karakteristikama pisma

Ova se predčitačka vještina javlja između četvrte i pete godine djeteta. U toj dobi dijete postaje svjesno razlike u slovima, javlja se svijest o pisanju slova s lijeva na desno i odozgo – dolje, dijete usvaja pojmove kao što su slovo, riječ, točka, a postupno se pojavljuje i osviještenost glasovne strukture riječi.

3. Svijest o uporabi glasovne strukture riječi u čitanju

Između pete i šeste godine naglo se poboljšava zamjećivanje glasovne strukture riječi što je osnova za razvoj čitačke vještine. Dijete je spremno na igre rastavljanja riječi na glasove, uživa u rimi i uočava aliteraciju.

4. Grafo-foničko znanje

Između šeste i sedme godine dijete spoznaje da za svaki glas postoji dogovoreni znak odnosno slovo pa spremnost za usvajanje čitanja dostiže svoj vrhunac (Čudina-Obradović, 2002b).

Početne predčitačke vještine primjećuju se već kod trogodišnjaka koji prepoznaju i pamte rimu. Četverogodišnjaci i petogodišnjaci prepoznaju slogove kao i prvi i zadnji glas u riječi. Šestogodišnjaci i sedmogodišnjaci već su sposobni i za glasovnu raščlambu riječi (sinteza i analiza), stvaraju vezu glas-slovo, sposobni su stvarati nove riječi dodavanjem, oduzimanjem ili premještanjem glasova u riječima (Čudina-Obradović, 2002b).

U tablici 1. (Banjan-Baketić, 2011), prikazane su razine fonološke svjesnosti u odnosu na dob djeteta.

Tablica 1.: Razine razvoja fonološke svjesnosti kod djeteta urednog govornog-jezičnog razvoja

DOB DJETETA	RAZINE FONOLOŠKE SVJESNOSTI
3-4 godine	Prepoznavanje i stvaranje rime
4-5 godina	Prepoznavanje i segmentacija slogova
5,5 godina	Prepoznavanje prvog glasa u riječi
6 godina	Rastavljanje riječi na glasove i sastavljanje glasova u smislene cjeline-riječi
6,5 godina	Stvaranje veze slovo-glas
7 godina	Sposobnost stvaranja novih riječi dodavanjem, oduzimanjem ili premještanjem glasova u riječima

Izvor: Banjan-Baketić, I. Predvještine čitanja i pisanja. *Logoterapija*. Preuzeto s <http://logoterapia.hr/dijagnostika-i-terapija/predcitacke-vjestine/> (4.5.2019.)

3.2. Govorno-jezične igre za poticanje vještine predčitanja

Razvoju predčitačkih kao i predpisačkih vještina pridonosi okruženje djeteta koje ih potiče. Dijete treba biti okruženo odraslima koji čitaju i pišu, različitim poticajnim materijalima (tiskovine, slikovnice, knjige, materijal za pisanje) te i samo biti uključeno u različite aktivnosti, od svakodnevnih aktivnosti do pričanja i čitanja priča putem kojih će se moći samostalno izraziti odnosno razgovarati, prepričavati, pokušavati čitati i pisati. Postoji niz govorno-jezičnih igara koje potiču ove vještine.

Neke od njih su:

1. prepoznavanje i imenovanje različitih zvukova, istraživanje zvukova u prirodi, oponašanje zvukova, različite igre zvukovima (razlikovanje glasno – tiho, razlikovanje ritma)
2. igre brojalicama
3. opisivanje slika
4. prepričavanje doživljaja
5. prepričavanje, pričanje i smišljanje priča te kreativne igre s pričama (dramatizacije)
6. uvježbavanje orijentacije u tekstu (smjer s lijeva nadesno i odozgo nadolje)
7. prepoznavanje rime odnosno traženje riječi koje se rimuju, slušanje, ponavljanje i učenje pjesmica u rimi, različite igre s rimom (Crni Petar u rimi, domino u rimi)
8. rastavljanje riječi na glasove (analiza, raščlamba, segmentacija), različite igre
9. sastavljanje glasova u riječ (sinteza, slijevanje), različite igre
10. traženje početnog i završnog glasa u riječi i drugo

(Banjan Baketić, 2011).

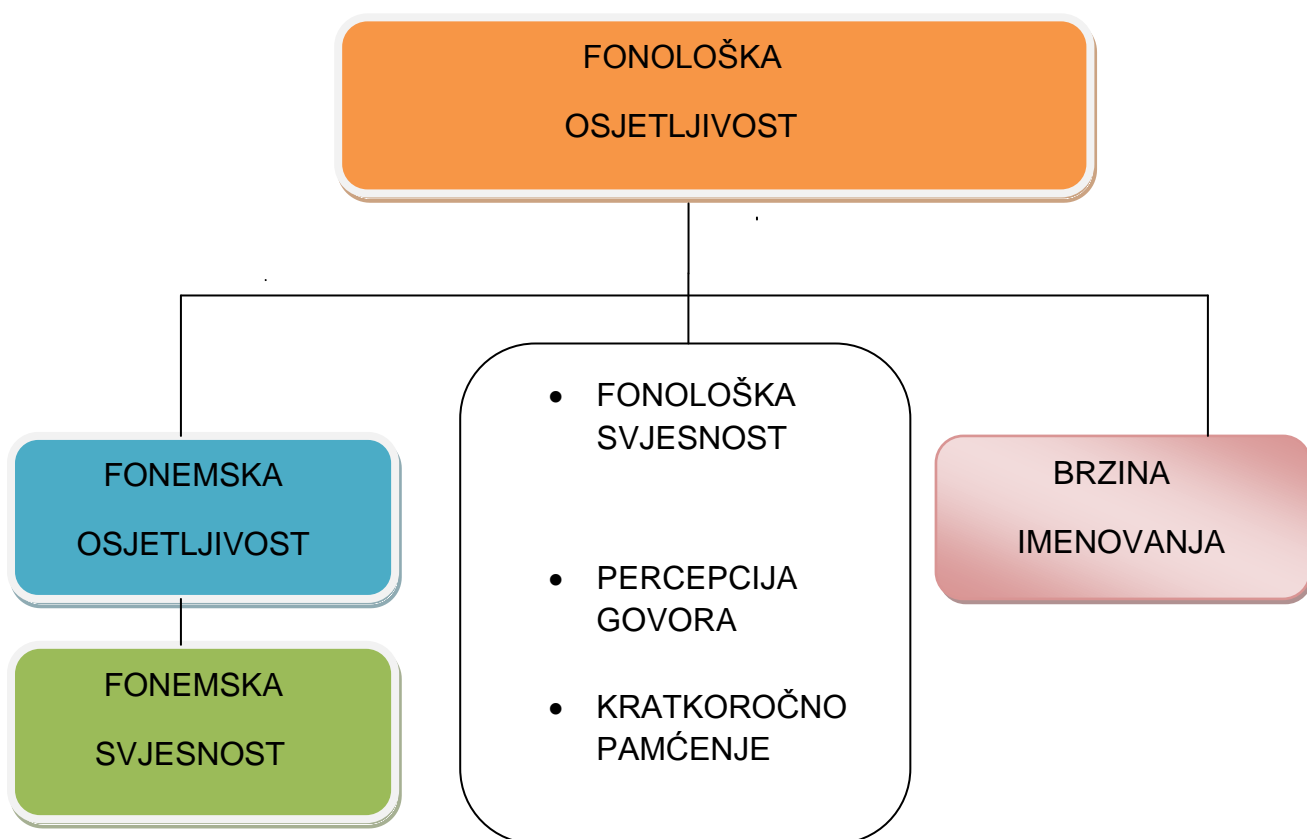
3.3. Fonemska svjesnost

Pojmovi fonemska svjesnost, fonološka svjesnost, fonemska osjetljivost i fonološka osjetljivost nisu istoznačnice iako se u praksi često poistovjećuju. **Fonološka svjesnost** je svjesno uočavanje, prepoznavanje i baratanje manjim dijelovima od same riječi (slog, rima, fonem). U fonološku svjesnost pripadaju vještine prepoznavanja rime, prepoznavanja slogova i prepoznavanja riječi kao dijelova rečenica (Čudina-Obradović, 2014). Prema Franc (2015) fonološka svjesnost širi je pojam od fonemske svjesnosti koji u sebi uključuje svijest o slogovima i rimi dok **fonemska svjesnost** podrazumijeva sposobnost uočavanja fonema unutar riječi i manipuliranja istim (bilo da je riječ o izdvajanju, prepoznavanju, supstituciji, eliminaciji i slično). Prema recentnoj literaturi i istraživanjima o predčitačkim vještinama, fonemska svjesnost najvažnija je u početku čitanja u svim jezicima abecednoga pisma. „Fonemska svjesnost je

uočavanje glasova (fonema) u riječi i mogućnost podjele riječi na foneme, elementarne jedinice, kao i njihova povezivanja u riječ.“ (Čudina-Obradović, 2014, str.113). Odnosi se na jasno uočavanje glasova u riječi i mogućnost namjernog baratanja fonemima odnosno glasovima (mijenja se struktura riječi ispuštanjem, dodavanjem, zamjenom i preokretanjem glasova). **Fonološka osjetljivost** je mogućnost da se u govoru nesvjesno barata rečenicama, dijelovima rečenice, dijelovima riječi: slog, početak, završetak (Čudina-Obradović, 2014). **Fonemska osjetljivost** je mogućnost nesvjesnog prepoznavanja glasova u riječi, a promatra se kao dio fonološke osjetljivosti.

Fonološku osjetljivost, kao nadređeni pojam čine: fonemska osjetljivost, fonemska svjesnost, fonološka svjesnost, percepcija govora (doživljavanje cjeline riječi, mogućnost da se ispravno čuje riječ), kratkoročno pamćenje i brzina imenovanja (Čudina-Obradović, 2014).

Slika 1: Međusobni odnos različitih oblika prepoznavanja strukture govora

Izvor: Čudina-Obradović, M. (2014). Psihologija čitanja – od motivacije do razumijevanja. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, str. 115.

4. PREDPISAČKE VJEŠTINE

Pisanje je kao i čitanje jezična djelatnost koja se uči. Ona je složena misaona aktivnost (smišljanje poruke), ali i grafomotorička vještina (pamćenje pokreta i izvođenje potrebnog pokreta prstima i šakom) (Čudina-Obradović, 2002a). Kao najsloženija vještina zahtijeva pažnju, memoriju, dobro razvijene grafomotoričke vještine, jezik i znanje. Dijete započinje pisati u školi, a da bismo mogli reći da je netko savladao pisanje treba (Mendeš, 2009, prema Težak i Diklić, 1998):

- Svladati tehniku pisanja (pravilno grafički oblikovati slova).
- Logički povezivati riječi u rečenice, a rečenice u tekst (jasan, razumljiv, pregledan).
- Poznavati pravopisno-gramatičke zakonitosti.
- Znati primijeniti primjerena izražajna sredstva i postupke.
- Uspostaviti svojevrсни jezični i logički sustav.
- Znati kompozicijski i stilski organizirati sadržaj teksta.

Da bi dijete naučilo pisati, ono mora savladati čitav niz predpisačkih vještina. Učenje o pisanju počinje već u ranom djetinjstvu kada dijete počne primjećivati da odrasli pišu. Prije formalnog pisanja (u skladu s dogovorenim jezičnim pravilima), dijete koristi spontane oblike pisanja: šaranje, crtanje, oponašanje formalnoga pisanja, lažna slova i posebne oblike (Grginič, 2007). Nisu sva djeca u istoj dobi spremna za savladavanje vještine pisanja. Djecu na pisanje ne treba prisiljavati ako nisu spremna jer će postati obeshrabrena, razvit će loše pisačke navike i neće zavoljeti pisanje. Djecu treba podupirati u njihovim pokušajima pisanja i poticati na razne predpisačke aktivnosti, ali na razini njihovog razvoja i interesa. Djeca najčešće najprije nauče napisati svoje ime tako da je ta vještina kod većine petogodišnjaka već savladana. Istraživanja također pokazuju da dijete početno slovo vlastitog imena zna napisati preciznije nego sva ostala slova abecede.

4.1. Faze razvoja predpisačkih vještina

U predškolskom razdoblju ne postoji formalno podučavanje djeteta, već se djeca samo izlažu hrvatskoj abecedi (kroz igre, slovarice, slagalice) (Šimek 2016, prema Peretić, Padovan i Kologranić Belić 2015). Pisanje se u tom razdoblju odvija u nekoliko razvojnih faza, a te faze su prema Moomaw i Hieronymus (2008) sljedeće:

1. Prava faza – šaranje

Ovo je djetetov prvi pokušaj pisanja. Slično je fazi šaranja u likovnom izražavanju, a šaranje djeci omogućuje eksperimentirati s vizualnim izgledom pisanja.

2. Druga faza – linijsko/repetitivno crtanje

Ova faza ponekad se naziva i osobni rukopis. Dječje šaranje postaje čišće i počinje sve više nalikovati standardnom pisanju.

3. Treća faza – oblici slični slovima

U ovoj fazi dječje pisanje vrlo je slično pravim slovima. U dječjem pisanju uočavaju se ispremiješana slova i oblici slični slovima.

4. Četvrta faza – slova i početne veze između riječi i simbola

U ovoj fazi djeca često koriste samo jedno slovo za predstavljanje cijele riječi. Pisanje u ovoj fazi slično je ranoj fazi razvoja govora kad dijete jednom riječju izražava cijelu misao, na primjer: „Van“ umjesto „Želim ići van“.

5. Peta faza – vlastiti pravopis

U ovoj fazi, djeca jasno pokazuju da su uspostavili izvjesne veze između glasova i slova. Prvi glasovi koje djeca obično predstavljaju su suglasnici s početka riječi. Kasnije dodaju još više suglasnika, a na kraju i samoglasnike.

6. Šesta faza – standardni pravopis

Djeca shvaćaju da riječi imaju određeni raspored slova te počinju upotrebljavati slovo u pisanju kao oznaku za glas. Ove se aktivnosti događaju pred kraj predškolskog razdoblja.

4.2. Grafomotoričke vještine

Da bi djeca savladala pisanje, moraju imati razvijenu motoriku (grubu i finu) odnosno grafomotoriku. Razvijena gruba motorika temelj je za razvijanje fine motorike koja je zadužena za izvođenje preciznih pokreta. Grafomotorika je motorička aktivnost pisanja. Grafomotorika predstavlja sposobnosti i vježbe koje su potrebne za oblikovanje i usmjeravanje poteza, slova i riječi (Šimek, 2016). Za uspješnu grafomotoriku važne su grafomotoričke predvježbe koje djeca mogu izvoditi u centru pisanja, ali i u likovnom kutiću kao i kroz vježbe tjelesne i zdravstvene kulture.

Mnogo je aktivnosti i igara pomoću kojih djeca mogu vježbati finu motoriku, a u razvoju fine motorike predškolske djece osobito pomaže (Posokhova, 2008):

- crtanje
- oblikovanje glinom, plastelinom, tijestom
- masaža prstiju
- gimnastika za prstiće (nizanje perlica, gumbića)
- konstruiranje od papira
- kotrljanje sitnih kamenčića
- drapanje papira
- vezanje čvorića
- bojanje.

U razvoju grafomotorike postoji nekoliko razina (Šimek, 2016):

1. Razina šaranja

Ova je razina karakteristična za dvogodišnju djecu. Pokreti ruke su grčeviti, dijete šara iz lakta, zglob se ne miče, a olovka se rijetko diže s papira. Šaranja je nekontrolirano i često prelazi granicu papira.

2. Razina oblika

Ova razina javlja se u trećoj godini. Prvi geometrijski lik koji dijete počinje crtati je krug koji je u početku otvoren i više ovalan, a tek kasnije postaje zatvoren i okrugao. Dijete zatim crta i kvadrat ili pravokutnik te trokut i na kraju romb čije je crtanje najzahtjevnije.

3. Razina skice

Dijete je u mogućnosti spojiti dva jednostavna oblika u apstraktni uzorak (unutar osnovnog lika povlači linije i dobiva novi lik kojeg imenuje).

4. Razina crtanja

Ovu razinu djeca dostižu između četvrte i pete godine kada mogu nacrtati prepoznatljiv ljudski lik.

U grafomotoričku aktivnost pisanja prema Čudina Obradović (2004) pripadaju vještine:

- pamćenje oblika slova
- pamćenje veze slovo – glas
- dosjećanje slike slova i veze glas – slovo
- dosjećanje i planiranje potrebnog pokreta
- izvođenje pokreta za pisanje slova, a kod djece s grafomotoričkim poteškoćama, koristi se pet osnovnih metoda za savladavanje ovih vještina:

1. Motoričko oponašanje

Učitelj pokazuje kako se slovo piše, a djeca oponašaju njegove pokrete.

2. Vizualno uporište

Djeca pred sobom imaju slovo označeno strelicama i brojevima koji označuju smjer pisanja slova.

3. Dosjećanje

Djeca pogledaju određeno slovo, zatim ga pokriju i reproduciraju ga po sjećanju.

4. Vizualno uporište + dosjećanje

Ova metoda se pokazala najučinkovitija, a kombinacija je dvije prethodno navedene metode.

5. Kopiranje

Djeca kopiraju slova bez vizualnog uporišta i bez motoričkog oponašanja (Čudina-Obradović 2004, prema Berninger i sur., 1997).

Brojna istraživanja pokazala su da je precrtavanje različitih linija i geometrijskih oblika jedan od pokazatelja spremnosti djeteta za formalno učenje pisanja. Najčešće se ispituju precrtavanje ravne okomite linije, ravne vodoravne linije, kruga, lijeve dijagonalne linije, desne dijagonalne linije, ukriženih linija, četverokuta, trokuta i kosog križa (X) (Šimek, 2016).

Tablica 2: Predvještine pisanja u ranoj i predškolskoj dobi

DOB	OČEKIVANJE
1 – 2 godine	<ul style="list-style-type: none"> • šara nasumično • spontano šara u okomitom, vodoravnom i/ili kružnom smjeru • imitira navedene smjerove
2 – 3 godine	<ul style="list-style-type: none"> • imitira vodoravnu i okomitu liniju • imitira krug
3 – 4 godine	<ul style="list-style-type: none"> • kopira vodoravnu i okomitu liniju • kopira krug • imitira ukrižene linije • imitira desnu/lijevu dijagonalu • imitira kvadrat

4 – 5 godina	<ul style="list-style-type: none"> • kopira ukrižene linije • precrtava liniju • kopira kvadrat • kopira desnu/lijevu dijagonalu • imitira X • imitira trokut • hvat olovke je ispravan (drži olovku u poziciji za pisanje)
5 – 6 godina	<ul style="list-style-type: none"> • kopira X • kopira trokut

Izvor: Kid Sense Child development, 2013. Preuzeto s <https://childdevelopment.com.au/areas-of-concern/writing/writing-readiness-pre-writing-skills/?print=pdf>

4.3. Hvat olovke

Hvat olovke kod pisanja trebao bi biti pravilan iako većina djece ima hvat koji im je najugodniji, posebno djeca koja su u fazi usvajanja predpisačkih vještina. Olovka bi se ispravno trebala držati na način da se nalazi u stabilnom položaju između palca, kažiprsta i srednjeg prsta gdje srednji prst samo pridržava olovku. Mali prst i prstenjak trebali bi biti savijeni i prislonjeni uz stol kao i podlaktica koja se treba nalaziti na stolu. Također je dobro da se prilikom pisanja pomiče cijeli dlan jer se tako mogu pisati dulje riječi, a da se pisanje ne prekida.

4.4. Ples pisanja

Ples pisanja je metoda vježbanja fine i grube koordinacije koja se temelji na pokretu, a rezultira ležernim, čitljivim, brzim i prepoznatljivim rukopisom (Oussoren, 2007). To je metoda pisanja namijenjena djeci predškolske dobi u kojoj vodeću ulogu ima pokret. Djeca se plesom potiču osjetiti slova, kakvo je na primjer slovo „o“, doživjeti ga prije nego li ga počnu pisati (Oussoren, 2007). Ples pisanja nastoji djecu naučiti pisati, polazeći od emocija i prirodnih pokreta.

Djeci se najprije glasno ispriča priča, a zatim im se omogući da i oni ispričaju svoje priče. Zatim se demonstriraju pokreti koje djeca oponašaju, najprije uz glasove i zvukove, a kasnije i uz glazbu. Pokreti se izvode u osobnom prostoru i većina

pokreta izvodi se stojeći, hodajući, sjedeći ili čak ležeći na tlu. Nijedan pokret nije pogrešan i djeca mogu slobodno izražavati svoje emocije bilo kakvim pokretom. Tek nakon pokreta prelazi se na „pisano crtanje“ odnosno „škrabanje“ po ploči, na papiru ili bilo kojoj drugoj podlozi. Djeci se posebno sviđa izvođenje pokreta pisanja na pjenu za brijanje, pijesku i vodi.

Škrabanje podrazumijeva rad na podlozi za pisanje:

- škrabanjem
- vijuganjem
- šaranjem
- kruženjem
- istraživanjem i eksperimentiranjem (Oussoren, 2008).

Prema Oussoren (2007), osnovni pokreti i oblici su:

- ravni oblici i linije (napeti su i čvrsti, dolaze uz ritam i brojanje)
- obli oblici (meki i opušteni, pripadaju melodiji i fleksibilnosti)
- kružni pokreti (mogu ići ulijevo i udesno, arkade i girlande)
- uglati pokreti
- svi pokreti vježbaju se i poigravaju u Plesu pisanja
- od velikih prema malima
- osmica (polegnuta, uspravna, njihova kombinacija).

Pokreti se ponavljaju što se u Plesu pisanja naziva „učvršćivanje“. Na taj način djeca ponavljaju pokrete različitim bojama jednom preko druge.

Načinom i metodama izvođenja Plesa pisanja, grafološke vještine kombiniraju se s pokretima i glazbenom te likovnom umjetnošću. Ples pisanja stvara fizički i psihički ritam i ravnotežu. Sadrži devet tema odnosno devet pjesmica s pokretima od kojih svaka ima jednostavniju „Kućnu“ i složeniju „Lunapark“ inačicu što čini ukupno 18 tema (Oussoren, 2008).

Ples pisanja ili izvorno „Write dance“ razvila je u Nizozemskoj i Švedskoj Ragnhild A. Oussoren. Metoda je namijenjena djeci u dobi između 3 i 12 godina. Oussoren kaže: “Kad beba uči hodati, čini se da su najvažniji koraci, ali nije tako. Koraku mora prethoditi pokret. Isto je i u učenju pisanja.” (Oussoren, 2007, str. 5).

5. VAŽNOST OKRUŽENJA ZA RAZVOJ PREDČITAČKIH I PREDPISAČKIH VJEŠTINA

Istraživanja pokazuju da razvoju vještine čitanja više pridonosi kvalitetna okolina nego nasljedni čimbenici. Ona ukazuju i na to da u razvoju predčitačkih vještina djece najveću ulogu imaju roditelji, ali je njihovo sudjelovanje neophodno i u učenju čitanja kad dijete krene u školu. Budući da djeca velik dio vremena provode u institucijama neosporna je i uloga odgojitelja u ustanovama ranog i predškolskog odgoja. Za dijete je važna sigurna i poticajna okolina u kojoj može učiti, slušati, samostalno istraživati i izražavati se.

5.1. Uloga roditelja

Prve pojmove o ulozi i važnosti pisanog jezika djeca uče u roditeljskom domu. Roditelji djetetu trebaju ukazati na važnost pisanih informacija odnosno na obavijesnu važnost riječi, a to učiniti na način da ih se pouči u skladu s njihovim uzrastom. Prema Čudina-Obradović (2002b) djeca najprije uče da se važne stvari saznaju iz onoga što piše na naljepnicama. „Što se, primjerice događa ako u kutiju u kojoj piše šećer stavimo sol?“ (Čudina-Obradović, 2002b, str.35). Da bi dijete usvojilo osnovne pojmove o pisanom jeziku treba biti okruženo pisanim materijalima i roditelji mu trebaju ukazati na to da se iz tih materijala dobivaju važne obavijesti. Dijete promatra svoje roditelje dok nešto čitaju ili pišu i polako uviđa vezu između pisma i govora. Djeca polako shvaćaju da pisanje prenosi neko značenje. Stoga se i preporučuje uključiti dijete u te aktivnosti. Prema Čudina-Obradović (2002b), dijete treba poticati da samostalno „piše“ poruke, čestitke i pozdrave pomoću crteža, šaranjem i vlastitim potpisom. Najlakše i najprije dijete će napisati vlastito ime, a najbolje će naučiti pisati prvo slovo svoga imena. „Vlastiti potpis ima veliko emocionalno značenje za dijete. Potpis je njegovo ime, a ime je dio njegovog identiteta, njegovog osjećaja *ja*.“ (Čudina-Obradović, 2004, str.178). Djeci treba dozvoliti da pišu na svoj način te ih poticati i hrabriti u pokušajima pisanja. Nikako nije dobro omalovažavati dijete, imati prevelika očekivanja i pokazati razočaranost zbog njegovih početnih neuspjeha. Roditelji s djecom trebaju posjetiti i knjižnicu jer će ondje dijete imati priliku samostalno izabrati slikovnicu koju želi i stvoriti naviku čitanja i ljubav prema čitanju.

5.2. Poticajno čitanje

Najjednostavniji oblik poticanja govorno-jezičnog razvoja djeteta je pričanje i čitanje priča. Ono razvija djetetove govorne sposobnosti, ali i ljubav prema knjizi i čitanju. Slikovnica obogaćena ilustracijama je prva knjiga s kojom se dijete susreće. Treba imati edukativni i odgojni karakter i biti primjerena dobi djeteta. Kvalitetna slikovnica svakako ima i naziv autora kao i ilustratora, a slikovnice koje ih nemaju, najbolje je ne kupovati djetetu (Kalinić Lebinec, 2018). Slikovnice za manju djecu imaju više ilustracija, a manje teksta, a dobre ilustracije pomažu djetetu shvatiti priču.

Poticajno čitanje djetetu učinkovito je ako dijete nije samo pasivan slušač dok roditelj čita već je čitanje oblik razgovora pa ga stoga nazivamo dijaloško (razgovorno) čitanje. U njemu se faze čitanja izmjenjuju s fazama razgovora o slikama i tekstu, a taj razgovor postaje sve složeniji i bogatiji (Čudina-Obradović, 2002b). Dok roditelj čita dijete mu obično sjedi u krilu pa se stvara osjećaj sigurnosti i topline kao i emocionalne privrženosti što stvara kod djeteta potrebu za čitanjem i ljubav prema čitanju. Djeca vole ponavljanje priče pa s vremenom neke rečenice nauče i napamet. Roditelj to može iskoristiti na način da „čita zajedno“ s djetetom i prstom mu pokazuje riječi koje čitaju. Prema Čudina-Obradović (2002b), sljedeća su načela poticajnoga čitanja djetetu:

1. Korisnije je aktivno sudjelovanje djeteta nego pasivno slušanje.
2. Govor roditelja mora sadržavati više od samoga teksta (treba poticati dječji govor).
3. Zahtjevi za samostalnim govorom djeteta postepeno se povećavaju.

U početku je malom djetetu čak korisnije pričati priču jer dijete bolje razumije pričanje, pažnja mu je usmjerena na slušanje riječi i glasova, a roditelj ima mogućnost tijekom pričanja koristiti i mnoge druge znakove neverbalne komunikacije. Prema Čudina-Obradović (2004) kad roditelj priča djetetu, ono uči slušati, održavati pažnju, uči nove riječi, spoznaje da priča ima početak, sredinu i kraj i da se u priči nešto događa. Prve slikovnice koje se djeci čitaju trebaju biti jednostavnog sadržaja, s manje likova te s razumljivim i jasnim ilustracijama. Kasnije s djetetom treba prijeći na sve složenije čitanje. Pričanjem priča obogaćuje se dječja mašta, rječnik i izražajne mogućnosti. Svakodnevnim čitanjem djetetu, dijete i

samo počinje listati slikovnice i oponaša čitanje roditelja iako je slikovnica na početku okrenuta naopačke. Dijete polako uočava i način na koji se okreću stranice slikovnice, smjer čitanja, vezu između napisanoga i onoga što se čita, uočava da svaka priča ima svoj početak i kraj.

Poticajni oblici komunikacije prilikom čitanja prema Čudina-Obradović (2002b), a odnose se na jednostavniju razinu čitanja su:

1. Postavljanje poticajnih pitanja – pitanja koja započinju sa „što“ poticajna su jer potiču dijete na samostalan govor, treba izbjegavati pitanja koje traže odgovor „da“ ili „ne“ ili samo pokazivanje slike.
2. Obogaćivanje odgovora – svaki djetetov odgovor treba obogatiti postavljanjem novog pitanja. Posebno je važno postavljati pitanja o akciji i funkciji: što radi biće, za što služi predmet, tko ga rabi.
3. Ponavljanje odgovora – ispravnu djetetovu izjavu treba ponoviti kako bi dijete dobilo ohrabrenje i podatak da je ispravno odgovorilo.
4. Pomaganje – dijete ne treba upozoravati na pogrešku, nego nakon a djetetova pogrešnog odgovora jasno reći ispravan odgovor i omogućiti komunikacijski kontekst unutar kojeg će dijete moći ispraviti pogrešno.
5. Pohvala i hrabrenje – djetetove pokušaje samostalnog govornog izražavanja treba poticati i pohvaliti jer su to oblici samostalnog govornog ponašanja.
6. Uvažavanje djetetova zanimanja – dobro je prihvatiti djetetovo usmjeravanje pozornosti na jedan dio slike i odmak od glavne teme.
7. Vedrina i šala – čitanje se treba odvijati poput igre što znači da treba biti veselo, opušteno i zabavno. Dijete ne smije steći dojam da odrasli procjenjuje koliko ono zna ili može zapamtiti i reproducirati.

U složenijoj fazi zajedničkog čitanja, dijete treba poticati da se izrazi duljim i složenijim rečenicama. To se postiže sljedećim postupcima (Čudina-Obradović, 2002b):

1. Postavljanje pitanja slobodnog odgovora – u ovoj fazi treba postavljati teža pitanja od pitanja tipa „što“(na primjer: „Opiši mi što se ovdje događa.“ ili „Reci mi o čemu se ovdje radi.“).
2. Proširivanje djetetova izričaja – svaki djetetov odgovor roditelj treba ponoviti i malo proširiti.

3. Vedrina i šala – i na složenijoj razini čitanja, ono treba biti zabavno i vedro.

Kada dijete pokaže interes i za samostalne čitačke aktivnosti, za to mu treba i adekvatan prostor. U tom prostoru dijete treba imati police s knjigama i slikovnicama, udoban stolac i niski stolić za pisanje s praznim papirima, olovkama, flomasterima, škaricama za rezanje papira i ljepilom. Na zid se može postaviti i pano na koji će dijete ostavljati natpise izrezane iz časopisa ili novina kao i svoje crteže. Ondje se također mogu smjestiti materijali i pribor za slušanje dječjih priča, kutija za dramatizaciju priče i slično. U kutiju za dramatizaciju može se staviti sav pribor potreban za izvođenje žive priče (prepričavanje pomoću modela). To mogu biti i lutke izrađene od jednostavnog pribora (kamenčića, čačkalica, lizalica na štapiću, štapića za sladoled, ljuski jajeta). Prema Čudina-Obradović (2002b) takvim lutkama možemo dati i imena: obitelj Kamenković, Kikirikovci, Čačkalinci i Lilihipovci.

Za razvoj predčitačkih vještina kod djece važno je i čitanje pjesmica što roditelji često zanemaruju. Djeca čitanjem pjesmica prepoznaju i ponavljaju rima, a zatim je i sama dopunjuju ili stvaraju. To razvija njihovu fonološku svjesnost koja je preduvjet razvoja predčitačkih vještina. Prema Čudina-Obradović (2002b) djeca koja i sama ponavljaju, dopunjuju pa zatim pamte i samostalno reproduciraju jednostavne stihove u rimi, imaju manje teškoća u kasnijoj glasovnoj raščlambi riječi. Za malu djecu osobito su korisne pjesmice uz igre prstima jer razvijaju finu motoriku šake, a istraživanja ukazuju na postojanje međuovisnosti motorike i razvoja govora kod djece. Djeca vole pjesmice, a posebno pjesmice neobičnih i smiješnih stihova s nonsensnim riječima. Mnoge pjesmice djeca će usvojiti kroz igru, a treba krenuti od djeci jednostavnijih, do sve složenijih pjesmica.

Roditelji nesvjesno svom djetetu postaju prvi i najvažniji učitelji čitanja ako puno čitaju i pišu, ako su mu dobar govorni uzor (ne iskrivljavaju izgovor, ne tepaju djetetu), igraju se i svakodnevno razgovaraju sa svojim djetetom. Dijete uči ako je okruženo pisanim materijalima, a roditelji ga motiviraju da ih koristi, potiču ga na samostalno izražavanje te pokazuju interes za njegovo izražavanje i samostalno istraživanje, posjećuju s djetetom knjižnicu, pričaju mu i čitaju priče.

5.3. Uloga odgojitelja

Djeca najprije uče od svojih roditelja, ali gotovo je jednako važna i uloga odgojitelja budući da dijete veliki dio svog vremena provede u vrtiću. Cilj nije da djeca savladaju čitanje i pisanje jer su to aktivnosti kojima će se baviti u školi već da kroz igru usvoje predčitačke i predpisačke vještine koje će im pomoći da lakše savladaju čitanje i pisanje te da ih zavole. Odgojitelj kod djeteta treba potaknuti želju za čitanjem na način da stvori motivirajuće okruženje koje će ispuniti različitim oblicima pisane riječi. On treba poticati djecu i motivirati ih na predčitačke i predpisačke aktivnosti, uzimajući u obzir njihovu životnu dob te njihove interese i sposobnosti. Prema Šagud (2002) odgojitelj u skladu s jezičnom razinom na kojoj je dijete, priprema igre, aktivnosti i poticaje te bira materijale i postupke. Također sluša i razumije potrebe djece, komunicira s djecom te provodi s djecom aktivnosti koje razvijaju njihov govorno-jezični razvoj, a potiče ih i na samostalne aktivnosti. Veoma je važno da dijete u vrtiću osjeti da se cijeni njegovo mišljenje i interpretacija i da se dijete ne osjeća loše zbog mogućih neuspjeha u savladavanju aktivnosti.

5.3.1. Odgojitelj kao govorni uzor

Kao što su roditelji u obitelji govorni uzor djeci, odgojitelj je govorni model u dječjem vrtiću. Zato odgojitelj treba biti svjestan svoga govora i truditi se djeci biti najboljim mogućim govornim uzorom. Dijaloško čitanje s djecom treba biti primjerenog sadržaja i djeci zanimljivo. Odgojitelj pri svom čitanju treba paziti na naglasak, intonaciju, tempo čitanja te stanke. Važni su i oblici neverbalnog komuniciranja s djecom: gestama, mimikom i pokretima tijela. Poželjno je da slikovnice koje odgojitelj čita djeci budu većeg formata kako bi sva djeca bolje vidjela tekst i ilustracije te uočila kako se lista slikovnica, čitanje slijeva na desno i ostale karakteristike pisma. Odgojitelj tijekom dijaloškog čitanja razgovara s djecom. Djeca pitaju i odgovaraju na pitanja odgojitelja koji ih pitanjima motiviraju na daljnje čitanje i razumijevanje teksta. Djeca kroz igru proširuju svoj rječnik te usvajaju mnoge govorno-jezične vještine. Djeci je u vrtiću korisno čitati i pjesmice jer one razvijaju mogućnost pamćenja, uočavanja i samostalnog stvaranja rime te svladavanje glasovne analize i sinteze.

Prema Čudina-Obradović (2004), za razvoj početnog čitanja kod djece korisne su sljedeće aktivnosti:

- igre dramatizacije
- igra trgovine, pošte, banke, ureda
- slušanje i reproduciranje žive priče
- čitanje i prepričavanje slikovnice
- dijaloško čitanje slikovnice
- smišljanje drugog završetka priče
- smišljanje priče s drugim likovima...

5.3.2. Centar početnog čitanja i pisanja

Centar početnog čitanja i pisanja u ustanovi ranog i predškolskog odgoja samo je jedan od centara (kutića) aktivnosti djece, a cilj mu je podupiranje razvoja rane dječje pismenosti. U njemu djeca svladavaju početne vještine čitanja i pisanja, a njihovo savladavanje ostvaruje se i u drugim vrtićkim kutićima.

Ovaj centar treba biti dobro i bogato opremljen raznovrsnim materijalima i priborom koji potiču predčitačke i predpisačke vještine djece. To su različiti tiskani materijali (slikovnice, knjige, enciklopedije, rječnici, stripovi), a djeca i sama uz pomoć odgojitelja izrađuju tuljac-priče, svitak-priče, slikovnice bez teksta, škrinjice uspomena te se koriste multimedijским pričama. Sav materijal za „čitanje“ treba biti smješten na niskim policama koje su visinom prilagođene djeci. Važno je da je naslovnica okrenuta tako da je djeca mogu vidjeti i lakše odabrati željeni sadržaj. Djeci je dostupan i različit pribor i materijali kojima se potiče govor, imenovanje, opisivanje, pamćenje te upoznaju slova: knjižni pano, škrinjica uspomena, različite glasovne i slovne kartice i domino, puzzle i drugo. Za djecu je u vrtiću osobito korisno dijaloško čitanje s odgojiteljem putem kojeg djeca razvijaju mnoge govorno-jezične vještine. Korisne su i djeci zanimljive i aktivnosti gdje svako dijete izrađuje vlastito slovo, početno slovo svojega imena, a zatim ga ukrašava te povezuje sa slikama predmeta ili samim predmetima koji počinju istim slovom .

Budući da djeca u vrtiću formalno ne uče čitati i pisati, s glasovima i slovima upoznaju se putem različitih aktivnosti i sadržaja koji se provode i u ostalim vrtićkim centrima. U likovnom kutiću djeca crtaju i šaraju što su njihovi prvi oblici pisanog

izražavanja. U dječjem vrtiću važno je pomoći djeci da dožive slova i uoče njihov izgled putem različitih osjetila. U likovnom kutiću djeca modeliraju slova, utiskuju ih u tijestu te opipavaju oblik modeliranih slova. Slova od brusnog papira (hrapava slova) također omogućuju djetetu vizualni i taktilni doživljaj slova. Prvi oblik pisanja je šaranje pa djetetu treba dozvoliti da piše na svoj način. Važno je poticati dijete da samostalno, crtanjem i šaranjem, „piše“ poruke, čestitke i pozdrave. Djeca vole i igre prodavaonice, pošte, banke ili ureda u kojima pišu račune i potpisuju se.

Važno je da se sve aktivnosti odvijaju putem igre, na djeci interesantan način i da se djecu motivira na usvajanje znanja o glasovima i slovima bez prisile te da se djeca potiču na samostalne aktivnosti prema njihovim željama, interesima i sposobnostima.

6. ISTRAŽIVANJE

6.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je saznati kojim se metodičkim artefaktima koriste odgojitelji u ustanovi ranog i predškolskog odgoja u svrhu poticanja predčitačkih i predpisačkih vještina djece predškolske dobi te kojim ih metodama i aktivnostima potiču.

6.2. Metodologija istraživanja

6.2.1. Uzorak

Istraživanje se provelo u privatnom dječjem vrtiću redovnog programa „Koraci“ u Velikoj Gorici. U njemu su kao ispitanici sudjelovale dvije odgojiteljice djece starije vrtićke skupine „Loptice“ (predškolska djeca) i dvije odgojiteljice mješovite vrtićke skupine „Jabučice“ (većina djece su predškolska djeca). Skupinu „Loptice“ pohađa dvadeset i šestero djece u dobi od 6 do 7 godina. Mješovita vrtićka skupina sastoji se od dvadeset i petero djece i pohađaju je djeca od 5 do 7 godina.

6.2.2. Instrumenti istraživanja

Istraživanje se provelo putem razgovora s četiri odgojiteljice dviju najstarijih vrtićkih skupina. Odgojiteljice ovih skupina opisale su metodičke artefakate dječjeg vrtića i njihovu primjenu kao i postupke i metode kojima potiču predčitačke i predpisačke vještine djece predškolske dobi.

6.2.3. Tijek istraživanja

Istraživanje se provelo nakon ishoda suglasnosti ravnateljice dječjeg vrtića. S odgojiteljicama je dogovoren termin koji im najbolje odgovara za provedbu istraživanja s obzirom na njihove obveze u radu s djecom. Istraživanje se provelo u kutiću početnog čitanja i pisanja gdje su odgojiteljice pokazale sve metodičke artefakte odnosno materijale i igračke koje koriste u radu s djecom, u cilju razvijanja njihovih predpisačkih i predčitačkih vještina. Opisale su i svakodnevne vježbe i aktivnosti koje provode s predškolskom djecom kao i povremene aktivnosti koje se provode u cilju razvijanja navedenih vještina.

6.3. Metodički artefakti i aktivnosti za poticanje predčitačkih i predpisačkih vještina djece – rezultati istraživanja

Govorno-jezične vježbe provode se u dječjem vrtiću sa svim dobnim skupinama djece, a prilagođene su njihovoj životnoj dobi i sposobnostima. Na poticanju predčitačkih i predpisačkih vještina, najintenzivnije se radi s predškolskom djecom odnosno s djecom u godini prije njihovog polaska u školu. Većina materijala za poticanje i razvijanje ovih vještina nalazi se u kutićima početnog čitanja i pisanja gdje je i provedeno istraživanje.

Slika 2. Kartice za imenovanje sa slikama i nazivima pojmova

Na slici je prikazan pribor koji se sastoji od kartica na kojima su prikazani i imenovani pojmovi iz djetetova okruženja. Dijete na sličici vidi predmet te ga povezuje s nazivom iznad njegove slike odnosno povezuje sliku s pisanom riječi. Cilj je usvajanje novih riječi kao i ponavljanje poznatih naziva za predmete, biljke i životinje. Dijete obogaćuje svoj rječnik, razvija se sposobnost opažanja, pamćenja i mišljenja. Dijete gleda sliku i slova te na taj način vježba glasovnu analizu i sintezu te početni i završni glas u riječi.

Slika 3: *Abecedna slova*

Djeca ova slova koriste uglavnom uz pjevanje pjesmice „Abeceda“ . Pjevajući ovu pjesmicu, podižu odgovarajuća slova. Slova se koriste i kao vježba za nabranje što više riječi koje počinju na određeno slovo. Kad odgojiteljica podigne u zrak jedno od slova abecede, djeca nabrajaju sve riječi kojih se sjete, a koja počinju zadanim slovom. Djeca na ovaj način bogate rječnik, a vježbaju i početna slova u nazivima.

Slika 4: *Magnetna ploča sa slovima*

Djeca samostalno ili po naputku odgojiteljice, na magnetnu ploču slažu slova i pomoću njih određene riječi. Na taj način vježbaju glasovnu sintezu i usvajaju nove pojmove.

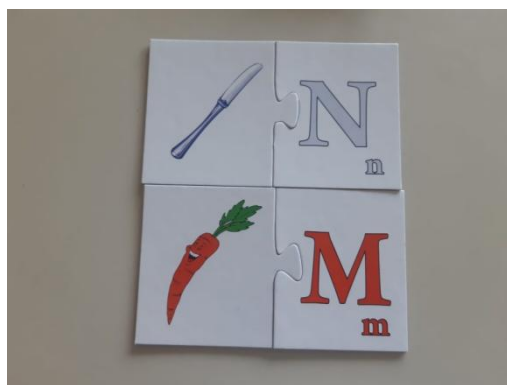

Slika 5: *Perlice*

Nizanjem perlica djeca vježbaju finu motoriku. Ova vježba pogodna je i za rad s djecom mlađih dobnih skupina.

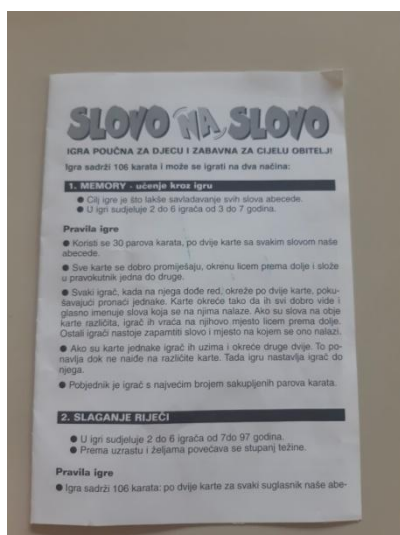

Slika 6: *Društvene igre (Slovo na slovo, Abecedne puzzle)*

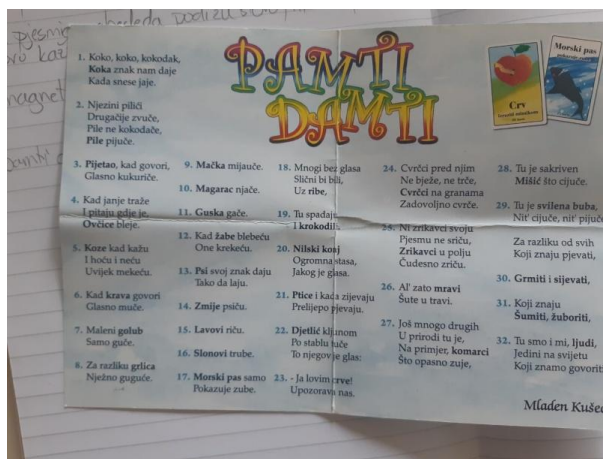
Slika 7: Abecedne puzzle

Djeca slaganjem puzzli povezuju slike pojmova s početnim velikim i malim tiskanim slovom tog pojma. Na taj način vježbaju prepoznavanje početnog slova odnosno glasa u riječi te upoznaju i uče slova.

Slika 8: *Slovo na slovo*

Igra sadrži 30 parova karata, po dvije karte sa svakim slovom naše abecede. Igra se može igrati na dva načina: kao memory gdje je cilj igre složiti što više parova karata ili slaganjem riječi pomoću karata. Cilj ove igre je što lakše savladavanje svih slova abecede. Djeca se pomoću ovih kartica upoznaju s velikim i malim tiskanim slovima abecede te vježbaju prepoznavanje početnog glasa/slova u riječi. Na svakoj kartici nalazi se jedno slovo (napisano kao malo i veliko tiskano) kao i sličica pojma čiji naziv počinje tim slovom. Ovom igrom djeca vježbaju i pamćenje jer u igri memory treba zapamtiti mjesto gdje se nalazi kartica s određenim slovom.

Slika 9: Igra „Pamti damti“

Ova igra nastala je prema priči u stihovima Mladena Kušeca „Tajne životinjskog carstva“. Pred djecom je priča i djeca pomoću kartica na kojima su likovi divljih i domaćih životinja, trebaju složiti priču ispravnim redoslijedom. Igra ima svoja pravila i veoma je korisna za vježbanje pamćenja kod djece jer svako dijete može tražiti karticu za nastavak priče i od svojih suigrača ako je zapamtilo kod koga se kartica nalazi.

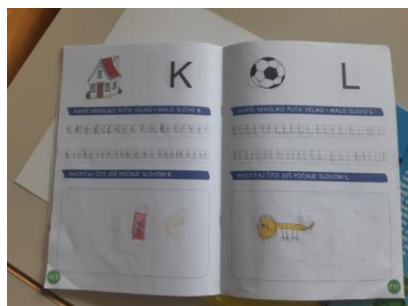

Slika 10: Slikopriča

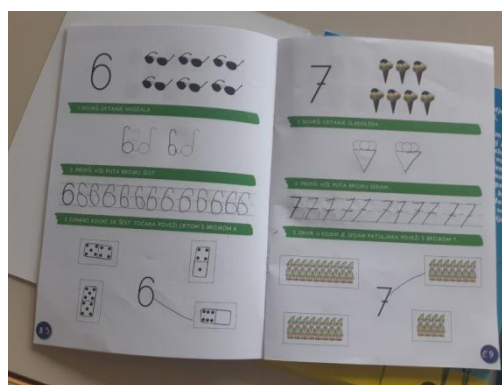
Djeca čitaju uz pomoć slika. Na taj način djeca uče nove pojmove te povezuju sliku s njenim nazivom. Ovakav način čitanja koristi se i kod početnog čitanja u školama.

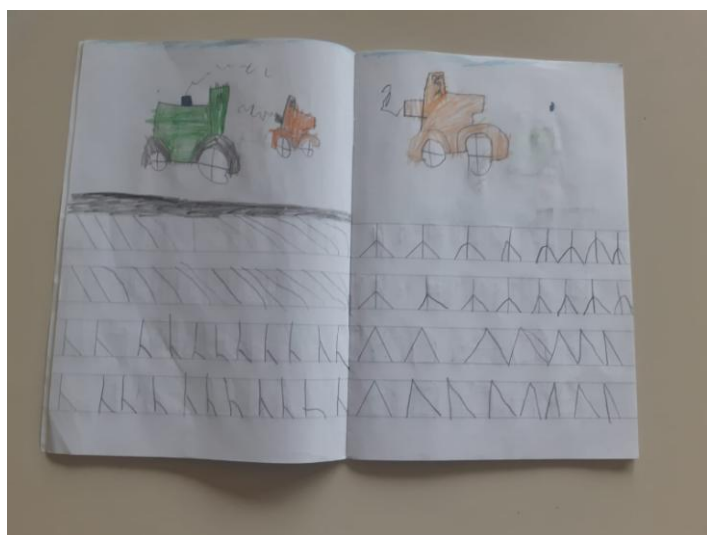
Slika 11: Materijali za predškolsku djecu

Slika 12: Slovarica

Slika13: Brojalica

Slika 14: Crtančica

Pomoću ovih materijala djeca pred polazak u školu vježbaju grafomotoričke vještine, a posebno hvat olovke i na taj način savladavaju predpisačke vještine i

pripremaju se za pisanje u školi. Slični materijali koriste se u pripremnom razdoblju pisanja u školi.

6.4. Rasprava

Dječji vrtić „Koraci“ kao privatni dječji vrtić redovnog programa, opremljen je s dovoljno metodičkih artefakata za poticanje predčitačkih i predpisačkih vještina djece predškolske dobi. Vježbe i aktivnosti u cilju njihova poticanja, provode se svakodnevno i intenzivno s djecom najstarijih vrtićkih skupina. Većina materijala i aktivnosti namijenjena je upravo djeci ovih dobnih skupina odnosno djeci pred polazak u školu. Odgojitelji nastoje vježbe i materijale maksimalno prilagoditi željama i interesima djece kako bi djeca što više vještina savladala kroz igru. Baš zbog velikog interesa djece, odgojitelji se gotovo svakodnevno, s djecom igraju štapnim abecednim slovima. Ova slova veoma su jednostavna, a vrlo korisna za dječji jezični razvoj i djeca ih vole jer ih koriste pjevajući pjesmicu „Abeceda“. Većina društvenih igara za poticanje jezičnog razvoja natjecateljskog je karaktera tako da su djeca i ove igre vrlo dobro prihvatila. Odgojiteljice daju djeci mogućnost da prema željama mijenjaju pravila igre da bi zadržale interes za iste. Rad s materijalima za predškolsku djecu (slovarice, brojalice, crtaničice, vježbalice), odvija se u ozračju međusobne suradnje i pomaganja, a djeca ove vježbe prihvaćaju s veseljem. Ovi materijali pomažu djeci da uspješno savladaju grafomotoriku odnosno predpisačke vještine i tako lakše savladaju pisanje u školi. Iako „Koraci“ nisu vrtić posebnog programa, opremljenost vrtića metodičkim artefaktima je zadovoljavajuća, djeca se podučavaju svim vještinama rane pismenosti, a odgojiteljice su angažirane u radu s djecom. Na osnovu opisa aktivnosti koje provode s njima, može se zaključiti da su odgojiteljice svjesne svoje uloge u razvoju dječjih predčitačkih i predpisačkih vještina. Osim što s djecom provode programe koji su dio službenih dokumenata, gotovo svakodnevno s djecom se obavljaju aktivnosti i igre koje odgojiteljice za djecu pripremaju samoinicijativno. Povremene aktivnosti koje se provode su posjeti dječjem odjelu Gradske knjižnice povodom Mjeseca hrvatske knjige. U dječji vrtić često dolaze i putujuća kazališta koja za djecu izvode lutkarske predstave. Na razvoju predčitačkih i predpisačkih vještina radi se i s djecom mlađih dobnih skupina samo ne toliko intenzivno, a složenost zadataka prilagođena je njihovoj dobi. Uglavnom su to vježbe za jačanje grube kao i fine motorike kao što su: crtanje kažiprstom po pijesku ili brašnu, nizanje perlica na konac, slaganje puzzli ili kocki i ubacivanje

predmeta u posude s otvorima. Pažnju mlađe djece teže je zadržati, ali uglavnom vole slušati priče i listati slikovnice, a odgojiteljice im pričaju ili čitaju priče iz slikovnica velikih formata. Svim polaznicima vrtića svakodnevno su dostupni svi materijali i pribor.

7. ZAKLJUČAK

Djeca su u ranoj dobi znatiželjna i brzo uče. Za usvajanje predčitačkih i predpisačkih vještina, važna im je poticajna okolina, dobri govorni modeli i netko tko će im pomoći da ta znanja i vještine usvoje na prirodan način, kroz svakodnevne aktivnosti i igru. Današnjoj djeci dostupne su mnoge informacije, kvalitetno opremljeni prostori te različiti materijali i pribor za ovladavanje ovim vještinama pred polazak u školu. Može se reći da jača i svijest odgojitelja o njihovoj ulozi i važnosti u jezičnom razvoju djeteta. Sve ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ne raspolažu istim prostorom i materijalima i ne provode na isti način aktivnosti i vježbe s djecom, ali je za svaki vrtić osobito važno imati dobrog odgojitelja. Kvalitetno opremljen prostor kao i raznovrsna oprema i materijali neće biti od koristi, ako djeca nemaju poticaj kako od odgojitelja tako i od roditelja jer dijete najbolje uči iz svog neposrednog okruženja. Roditelji razvoj rane pismenosti kod svog djeteta mogu postići kroz različite svakodnevne aktivnosti i igru, kvalitetnom komunikacijom s djetetom te poticajnim okruženjem. Odgojitelji trebaju znati prepoznati interese, želje i sposobnosti svakoga djeteta, a prostor u kojem djeca borave opremiti materijalima koji ih potiču na stvaranje vlastitih aktivnosti. Dobar odgojitelj prepoznat će želje, interese i sposobnosti svakoga djeteta i individualno pristupiti svakom djetetu. Isto se odnosi i na roditelje koji trebaju biti svjesni svoje uloge i činjenice da se s djecom treba „baviti“. U novije vrijeme sve se više radi na jačanju svijesti o potrebi rada s djecom na savladavanju predčitačkih i predpisačkih vještina, tako da djeca sve spremnija kreću u školu.

LITERATURA

KNJIGE

1. Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Crevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I., Tambić, M. (2010). *Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi*, Zagreb: Planet Zoe
2. Čudina-Obradović, M. (2004). *Kad kraljevna piše kraljeviću: psihološki temelji učenja čitanja i pisanja: priručnik za učitelje* (2. izdanje). Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
3. Čudina-Obradović, M. (2002a). *Čitanje prije škole: priručnik za roditelje i odgojitelje*. Zagreb:Školska knjiga.
4. Čudina-Obradović, M. (2002b). *Igrom do čitanja – Igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja* (3. dopunjeno izdanje). Zagreb: Školska knjiga.
5. Čudina-Obradović, M. (2014). *Psihologija čitanja – od motivacije do razumijevanja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
6. Moomaw, S., Hieronymus B. (2008). *Igre čitanja i pisanja* (1.izdanje). Buševac: Ostvarenje d.o.o.
7. Oussoren, Ragenhild A. (2007). *Ples pisanja – progresivni glazbeni-pokretni program razvoja početnih vještina pisanja kod djece* (1. izdanje). Buševac: Ostvarenje d.o.o.
8. Oussoren, Ragenhild A. (2008). *Ples pisanja za najmlađe – program predvježbi za djecu od 3 do 5 godina* (1. izdanje). Buševac: Ostvarenje d.o.o.
9. Peretić, M., Padovan, N., Kologranić Belić, L. (2015). Rana pismenost. U J. Kuvač Kraljević (ur.), *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama* (str. 52-62). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
10. Posokhova, I. (1999). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Zagreb: Ostvarenje.
11. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
12. Šagud, M. (2002). *Odgajatelj u dječjoj igri*. Zagreb: Školske novine

13. Težak, S., Diklić, Z. (1998). *Hrvatski jezik 1: udžbenik za prvi razred trogodišnjih strukovnih škola*. Zagreb: Znanje.
14. Velički, V., Katarinčić I. (2011). *Stihovi u pokretu: malešnice i igre prstima kao poticaj za govor*. Zagreb: Alfa d.d.

ZNANSTVENI I STRUČNI ČLANCI

1. Berninger, V. W., Vaughan, K.B., Abbott, R.D., Abbot, S.P., Woodluff Rogan, L., Brooks, A., Reed, E. & Graham, S. (1997). Treatment of handwriting problems in beginning writers: Transfer from handwriting to composition. *Journal of Educational Psychology*.
2. Franc, V. (2015). *Razlike u fonološkoj svjesnosti i ranome poznavanju slova kod djece predškolske dobi iz Montessori i redovitoga programa i njihov utjecaj na početno učenje* (Doktorski rad). Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet.
3. Grginič, M. (2007). Što petogodišnjaci znaju o pismenosti. *Život i škola*, 17, 7-27.
4. Mendeš, B. (2009). Početna nastava čitanja i pisanja – temelj nastave hrvatskoga jezika. *Magistra Iadertina*, 4(4), 116-130.
5. Šimek, M. (2016). *Rana pismenost kod trogodišnjaka i četverogodišnjaka* (Diplomski rad). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.

MREŽNE STRANICE

1. Banjan Baketić, I. Predvještine čitanja i pisanja. *Logoterapija*. Preuzeto s <http://logoterapia.hr/dijagnostika-i-terapija/predcitacke-vjestine/> (26.2.2019.)
2. Kalinić Lebinec, D. (2018, 17. rujna). Kako prepoznati kvalitetnu slikovnicu. *Medijska pismenost.hr*. Preuzeto s <https://www.medijskapismenost.hr/kako-prepoznati-kvalitetnu-slikovnicu/> (6.3.2019.)
3. Kid Sence Child Development (2013) Writing Readiness (Pre-Writing) Skills. Preuzeto s <https://childdevelopment.com.au/areas-of-concern/writing/writing-readiness-pre-writing-skills/?print=pdf> (14.3.2019.)

POPIS SLIKA

Slika 1. Međusobni odnos različitih oblika prepoznavanja strukture govora	12
Slika 2. Kartice za imenovanje sa slikama i nazivima pojmova	28
Slika 3. Abecedna slova	29
Slika 4. Magnetna ploča sa slovima	29
Slika 5. Perlice	30
Slika 6. Društvene igre	30
Slika 7. Abecedne puzzle	31
Slika 8. Slovo na slovo.....	32
Slika 9. Igra „Pamti damti“	33
Slika 10. Slikopriča	34
Slika 11. Materijali za predškolsku djecu	35
Slika 12. Slovarica	35
Slika 13. Brojalica.....	35
Slika 14. Crtančica	35

POPIS TABLICA

Tablica 1. Razine razvoja fonološke svjesnosti kod djeteta urednog govornog- jezičnog razvoja.....	10
Tablica 2. Predvještine pisanja u ranoj i predškolskoj dobi.....	17

Prilog 1: Molba za provođenje istraživanja u svrhu izrade završnog rada

doc. dr. sc. Vendi Franc

Katedra za hrvatski jezik i književnost, scensku i

medijsku kulturu

Sveučilište u Zagrebu

Učiteljski fakultet

Roberta Lozančić, studentica

Sveučilište u Zagrebu

Učiteljski fakultet

Odsjek u Petrinji

n/p ravnateljici dječjeg vrtića

MOLBA

Poštovana,

molimo Vas da u dječjem vrtiću „Koraci“ Velika Gorica odobrite provođenje istraživanja u kojem bi sudjelovali djelatnici vrtića, odnosno odgojiteljice koje rade s djecom predškolske dobi. Istraživanje se provodi za potrebe izrade završnog rada Roberte Lozančić, studentice redovnog preddiplomskog sveučilišnog studija Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek Petrinja, a pod mentorstvom doc. dr. sc. Vendi Franc. Naziv završnog rada je „Predčitačke i predpisačke vještine djece predškolske dobi“. Podaci dobiveni istraživanjem, bit će korišteni isključivo u svrhu izrade završnog rada.

Srdačno Vas pozdravljamo.

U Velikoj Gorici, 31. svibnja 2019.

Prilog 2: Suglasnost ravnateljice

SUGLASNOST

Suglasna sam da studentica Roberta Lozančić u našoj ustanovi provede istraživanje u svrhu izrade svog završnog rada, a u kojem će sudjelovati djelatnice našeg dječjeg vrtića, odgojiteljice djece predškolske dobi. Svujim potpisom izražavam pristanak.

(potpis ravnateljice)

U Velikoj Gorici, 07.06.2019
(mjesto i datum)

Izjava o samostalnoj izradi rada

kojom ja, Roberta Lozančić, potvrđujem da sam samostalno napisala završni rad pod naslovom „Predčitačke i predpisačke vještine djece predškolske dobi“ pod mentorstvom i uz konzultacije s doc. dr. sc. Vendi Franc. U radu sam koristila literaturu navedenu u popisu literature završnog rada.

Roberta Lozančić

Roberta Lozančić

Petrinja, rujan 2019.